

INFORME FINAL DEL PROJECTE D'INNOVACIÓ DOCENT:

1. DADES DEL PROJECTE

Títol: Estratègies narratives per afavorir l'aprenentatge del pensament complex

Codi del projecte: 2015PID-UB/046

Coordinació: Toni Sangrà Boladeres

Participants: Silvia Iannitelli, Elisabet Tejero Gil, Toni López Rodríguez, Rosa Maria Alemany Monleon, Paula Duran Monfort, Núria Cabero Olaya

Grup d'Innovació Docent: Trans@net

Facultat: Facultat d'Educació

Ensenyament: Treball Social

Assignatures Implicades: Epistemologia del Treball Social, Habilitats Socials i Comunicatives, Rol i identitat del Treball Social, Política Social i societats en transformació, Supervisió II

2. RESUM I DESCRIPTORS

El projecte "Estratègies narratives per afavorir l'aprenentatge del pensament complex" focalitza la seva aposta metodològica en l'autobiografia i la narrativa biogràfica com uns procediments que han de permetre als estudiants interpretar i reconstruir les seves experiències significatives.

El projecte mira d'aportar a la docència del Treball Social metodologies educatives que fomentin un aprenentatge heteràrquic entre estudiants i docents basat en el respecte dels sabers acadèmics i de la vida quotidiana. Pensem, que en l'actual context social i educatiu, els docents tenim el repte d'obrir les possibilitats pedagògiques a través d'altres formats de transmissió del coneixement, i així fomentar i estimular en els estudiants la participació (com a subjectes proactius), el pensament complex, l'acció transformadora i la transdisciplinarietat dels sabers.

Plantejar-se aquest tomb narratiu i biogràfic en l'ensenyament del Treball Social és una oportunitat per explorar les estratègies ètiques i estètiques que caracteritzen la comunicació intra-personal i les relacions inter-subjectives en el nostre context contemporani.

La implementació d'experiències autobiogràfiques s'ha focalitzat en dues assignatures estratègiques, de primer i quart curs del Grau de Treball Social, que mantenen concordances conceptuals en el seu temari. El projecte es va iniciar en el context d'una assignatura obligatòria de quart curs anomenada *Rol i identitat del Treball Social* i té continuïtat en una altra assignatura de primer curs anomenada *Epistemologia del Treball Social*.

Les activitats vinculades a les estratègies narratives previstes s'han anat implementant gradualment durant els quatre cursos acadèmics (del 2015 al 2019) en les dues assignatures mencionades.

El projecte ha permès que en les narratives dels treballs autobiogràfics s'aprecii com els estudiants van incorporant i compenetrant-se amb el pensament complex. És a dir, en els contextos de les assignatures implicades en el projecte, especialment en l'assignatura de *Rol i identitat del Treball Social* de quart curs del grau, observem i validem una apertura a la pròpia subjectivitat representada en els seus treballs.

La vinculació d'aquesta experiència d'aprenentatge i docència amb el projecte esmentat ens ha permès iniciar col·laboracions amb altres assignatures del mateix Grau que han incorporat el mètode (auto)biogràfic en els seus processos d'avaluació i aprenentatge, ampliant d'aquesta manera la nostra iniciativa a altres assignatures. Els dos primers anys de l'inici del projecte (octubre de l'any 2015), teníem implicades un total de quatre assignatures del Grau de Treball Social: *Epistemologia del Treball Social* de primer curs, *Habilitats Socials i comunicatives* de segon curs, *Política Social i societats en transformació* de tercer curs i *Rol i identitat* de quart curs. D'aquestes assignatures finalment ha sigut *Epistemologia del Treball Social* la que ha incorporat com a metodologia docent l'autobiografia en el seu programa.

Descriptors:

Línies d'innovació: Competències transversals, Aprenentatge autònom, Aprenentatge col·laboratiu

Paraules Clau: autobiografia, deconstrucció epistemològica, treball social

3. MANCANCES DETECTADES

Fa aproximadament set anys, en el marc de la implementació del Pla Bolonia i en el procés de reestructuració acadèmica del pla d'estudis del Grau de Treball Social de la Universitat de Barcelona, es va dissenyar i posar en marxa l'assignatura de quart curs anomenada *Rol i identitat del Treball Social*. En aquell moment, l'equip docent de l'assignatura coordinat per la professora Silvia Iannitelli assumia el repte d'obrir a altres possibilitats pedagògiques l'ensenyança del treball social en el context del nou grau. Així, el punt de partida sobre els que es va afermar el disseny de l'assignatura van ser les conclusions elaborades per l'informe Delors i les reflexions d'Edgar Morin sobre en la reorganització dels sabers.

Es va detectar en els estudiants una mancança en la comprensió de valors ètics i estètics compromesos amb els nous perfils de ciutadania, i que afecten a l'adquisició d'una sèrie de capacitats essencials per al treball social: l'aprendre a aprendre, el ser multicompetencials, la percepció de la interdependència, l'autonomia, els judicis i la responsabilitat cap a l'altre.

L'ús de la metodologia (auto)biogràfica també era una mancança que s'havia detectat, ja que no era una metodologia d'aprenentatge sistematitzada en l'ensenyament de Treball Social tot i la relació estreta que existeix entre la reflexió biogràfica i l'activitat científica del treball social

basada en el coneixement de l'individu i el seu context, és a dir, la vida humana en el seu conjunt.

D'altra banda, també s'havia detectat que els estudiants partien d'unes preconcepcions positivistes basades en la necessitat d'una sèrie d'instruments tècnics per abordar les situacions socials. Possiblement fruit del sistema de veritats predominant en l'ensenyança convencional les perspectives positivistes eren (i són) hegemòniques en els estudis de Treball Social. Per tant, semblava necessari apostar també per les possibilitats que oferien els enfocaments humanístics i existencials, i concretament en aquest projecte l'univers autobiogràfic per tal de profunditzar en el que les persones fan, pensen i diuen.

En aquesta línia, un altre aspecte que es constatava és que els estudiants no estaven acostumats i tenien dificultats per comunicar-se de manera transversal a partir de diferents estructures de llenguatge. Així, la proposta pretenia eixugar aquest dèficit articulant de manera flexible el jo que escriu (grafia) amb interpretacions visuals de la pròpia biografia de l'estudiant explorant així altres medis narratius que no els hi són propis.

4. OBJECTIUS

En aquest projecte ens hem proposat una renovació de l'organització interna de la docència i els mètodes de treball per afavorir que els estudiants i els professors es trobin en situacions noves que requereixin un compromís personal i que alterin els formats clàssics de transmissió del coneixement. L'objectiu principal és potenciar aquelles línies pedagògiques en les que la formació esdevingui una activitat de reflexió. Així, des d'un punt de vista metodològic ens proposem explorar altres sistemes de coneixement més enllà de les posicions realistes i positivistes. Concretament, la forma autobiogràfica esdevé en el nostre projecte el recurs pedagògic principal. En aquesta línia, es vol potenciar també l'encreuament de sistemes de narració per afavorir l'expressió de valors ètico-estètics.

A partir d'aquestes premisses, els objectius inicials relacionats amb la millora dels aprenentatges de l'alumnat implicat són:

- Potenciar que l'estudiant redescobreixi les possibilitats biogràfiques que posseeix per pensar i compenetrar-se amb la idea de *complexitat*, a partir d'una mirada transversal i multidimensional de la seva realitat personal i professional.
- Permetre que l'estudiant reconegui a través de la seva pròpia autobiografia com ha anat incorporant i transformant el coneixement.

5. DESENVOLUPAMENT DE L'ACTUACIÓ

Per la naturalesa longitudinal i experimental del projecte el seu desenvolupament s'ha anat reconfigurant i adaptant a les noves circumstàncies i contextos que anaven apareixen.

D'entrada es va plantejar una primera fase (setembre 2015 al juliol/novembre 2016) articulada en diverses accions:

1. Es va anar construint i analitzant del context teòric i pràctic en que es fonamentava el projecte. Per fer-ho es van plantejar diverses reunions amb el professorat implicat per tal de debatre i analitzar els principals elements teòrics en els que es fonamentava la proposta docent. Tal i com es va preveure en el disseny del projecte, es va poder realitzar una reunió inicial (16/10/2015) i una intermèdia (13/07/2016) i una reunió final (10/11/2016) amb tot el professorat implicat durant aquesta fase del projecte.

D'altra banda, també es van utilitzar canals de comunicació online: mailing, sessions de skype i es va utilitzar en un primer moment una plataforma 2.0 anomenada Box i posteriorment es va crear Campus Virtual de la UB anomenat "Complex" per facilitar l'intercanvi de documents i la coordinació del grup.

Els resultats d'aquesta acció es van presentar en una Comunicació al Congrés CIFETS (2016) amb el títol "La reconstrucción histórica y autobiográfica (del sujeto estudiante) en el aprendizaje del pensamiento complejo: un proyecto de innovación docente en el Grado de Trabajo Social"; i en una Comunicació al Congrés AIBR (2016) amb el títol "La narrativa autobiográfica como proceso de re-definición identitaria y de (de)construcción del saber hegemónico a partir del sujeto-estudiante"

2. Es va dissenyar una activitat adaptada a cadascuna de les assignatures implicades en el projecte.

Les assignatures de *Rol i identitat* i *Polítiques socials i societats en transformació*¹ ja feien servir activitats autobiogràfiques en les seves assignatures, per tant només va caldre revisar aquestes activitats per adaptar-les al recorregut acadèmic que s'aniria trobant l'estudiant en els diferents cursos.

En el cas de les assignatures d'*Habilitats socials i comunicatives*² i *Epistemologia* es va elaborar una activitat nova per cada assignatura vinculada al projecte.

Adjunt a les activitats proposades s'elabora un document de confidencialitat de les dades dels estudiants i d'autorització d'ús del contingut del treball autobiogràfic pel professorat implicat en el projecte.

Es va preveure elaborar una activitat específica per l'assignatura de Supervisió II, tanmateix aquesta acció no es va realitzar perquè no hi havia prou professorat implicat en el projecte que formes part de l'equip docent³ de l'assignatura.

¹ En el cas de l'assignatura *Polítiques socials i societats en transformació* l'activitat autobiogràfica només s'aplicava en el grup de la professora implicada en el projecte (Elisabet Tejero Gil)

² En el cas de l'assignatura *Habilitats Socials i Comunicatives* es va dissenyar una activitat que es va preveure aplicar només en el grup del professor implicat en el projecte (Toni Sangrà Boladeres)

³ Cal apuntar que per les característiques d'aquesta assignatura l'equip docent està format per 15 professors i per l'aplicació del projecte només podíem comptar un professor de tot l'equip docent. Malgrat l'element quantitatiu no és el més representatiu en el disseny del projecte, es va valorar que

Aquesta acció es va realitzar en les reunions previstes (inicial, intermèdia i final), i a través de la coordinació i comunicació online dels membres del grup.

Els resultats d'aquesta acció es van presentar en una Comunicació al Congrés CIFETS (2016) amb el títol "La reconstrucción histórica y autobiográfica (del sujeto estudiante) en el aprendizaje del pensamiento complejo: un proyecto de innovación docente en el Grado de Trabajo Social"; i en una Comunicació al Congrés AIBR (2016) amb el títol "La narrativa autobiográfica como proceso de re-definición identitaria y de (de)construcción del saber hegemónico a partir del sujeto-estudiante"

3. S'elaboren criteris d'interpretació i d'avaluació de les activitats.

Aquesta acció es va realitzar en les reunions previstes (inicial, intermèdia i final), i a través de la coordinació i comunicació online dels membres del grup.

Es concreten una sèrie de quatre criteris⁴ genèrics per interpretar i avaluar les activitats a partir de l'anàlisi epistemològic que conté l'activitat autobiogràfica, i a partir de l'anàlisi del procés transformatiu en la narració autobiogràfica. Entre aquests criteris es contempla una autoavaluació de l'estudiant que ha de permetre interpretar la valoració que fa de l'activitat. Els resultats d'aquestes accions es presenten també a la Comunicació al Congrés CIFETS (2016) amb el títol "La reconstrucción histórica y autobiográfica (del sujeto estudiante) en el aprendizaje del pensamiento complejo: un proyecto de innovación docente en el Grado de Trabajo Social"; i en una Comunicació al Congrés AIBR (2016) amb el títol "La narrativa autobiográfica como proceso de re-definición identitaria y de (de)construcción del saber hegemónico a partir del sujeto-estudiante"

4. S'avalua aquesta primera fase del projecte.

Aquesta acció es realitza a partir dels acords presos en la reunió intermèdia del grup i es concreta a l'última reunió del grup.

En aquesta avaluació s'acorda revisar el disseny inicial del projecte i es valora que la implementació d'activitats autobiogràfiques es focalitzi en dues assignatures estratègiques del Grau de Treball Social com són *Epistemologia del Treball Social* i *Rol i identitat del Treball Social*. L'objectiu inicial és facilitar l'extrapolació de dades per fer un anàlisi comparatiu i una interpretació dels resultats aplicable a tot el Grau de Treball Social. En aquest sentit, es valora com un avantatge que les dues assignatures mantinguin concordances conceptuals en el seu temari per facilitar la interpretació dels resultats; alhora, hauria de permetre incorporar un anàlisi de l'evolució dels estudiants en el re-coneixement dels seus sabers ja que una

aquesta tasca seria poc significativa i es va decidir no dissenyar cap activitat vinculada a aquesta assignatura.

⁴ Els quatre criteris genèrics estan construïts a partir dels diferents nivells de raonament narratiu de l'estudiant (autorepresentació en la construcció del jo; anàlisi dels canvis externs i interns; reflexió a partir de categories pròpies sorgides de la narrativa; autoavaluació) i que cada professor de cada assignatura adapta a l'avaluació de l'activitat autobiogràfica.

assignatura és de primer curs (Epistemologia) i l'altra és de quart curs (Rol i identitat). Un altre factor que es té en compte és que es compta amb una mostra sencera de tots els estudiants per curs ja que tot el professorat que imparteix aquestes assignatures també està implicat i participa en el projecte.

D'acord amb aquesta valoració es sol·licita al programa de Recerca, Millora i Innovació en la Docència i l'Aprenentatge (RIMDA) una modificació i ampliació del termini per finalitzar el projecte. Es proposa una modificació pel que fa a les actuacions concretes amb l'alumnat en les que es preveu la necessitat d'aplicar i avaluar les activitats proposades a les assignatures d'*Epistemologia del Treball Social* i *Rol i identitat del Treball Social*, conjuntament amb una interpretació final dels resultats. A partir de les modificacions sol·licitades també es proposa un canvi de títol del projecte⁵ i una nova calendarització que preveu la finalització del projecte el curs 2020-21. Per part del programa RIMDA, s'aproven les modificacions sol·licitades i es concedeix l'ampliació del projecte inicialment fins al 2019, amb possibilitat de prorrogar l'actuació fins al 2021.

5. Difusió dels resultats d'aquesta primera fase del projecte

- Comunicació al Congrés CIFETS (2016) amb el títol "La reconstrucció històrica y autobiogràfica (del sujeto estudiante) en el aprendizaje del pensamiento complejo: un proyecto de innovación docente en el Grado de Trabajo Social".
- Comunicació al Congrés AIBR (2016) amb el títol "La narrativa autobiogràfica como proceso de re-definición identitaria y de (de)construcción del saber hegemónico a partir del sujeto-estudiante"
- Taula rodona a la Jornada *La innovació docent entre una cursa d'obstacles i un espai per créixer* (2016) amb el títol "Experiències viscudes des del projecte de l'autobiografia en l'aprenentatge del pensament complex"

Durant la primera fase del projecte s'ha participat i col·laborat en la realització de dues jornades vinculades al projecte que es detallen a continuació:

- "Descolonització del coneixement, producció de sabers des de nous llocs epistemològics i nous reptes pel treball social" (2016)
- "De la teoria a la pràctica decolonial. Reflexions des del treball social" (2016)

A la segona fase del projecte (novembre 2016/novembre 2018) s'articulen les següents accions:

1. S'apliquen de les activitats dissenyades en les assignatures implicades.

Com ja s'ha esmentat anteriorment l'assignatura de *Rol i identitat* ja aplicava l'activitat autobiogràfica abans de l'inici del projecte, i l'assignatura d'*Epistemologia* va començar a

⁵ El nom del projecte inicial "Aplicació del mètode autobiogràfic en l'aprenentatge del pensament complex" passa a denominar-se "Estratègies narratives per afavorir l'aprenentatge del pensament complex".

aplicar l'activitat autobiogràfica a partir del segon semestre del curs 2016-17. Per tant, la l'experiència del projecte i la implementació del treball autobiogràfic s'ha dut a terme durant tres cursos (2016-17; 2017-18; 2018-19) en el cas de l'assignatura d'*Epistemologia*, i durant quatre cursos (2015-16; 2016-17; 2017-18; 2018-19) en el cas de l'assignatura de Rol i identitat. L'aplicació de l'activitat autobiogràfica tant a l'assignatura d'*Epistemologia* com a l'assignatura de *Rol i identitat* s'ha programat com la principal evidència d'avaluació i per tant s'ha pogut aplicar a tots els cursos tant del torn del matí com de la tarda.

Per portar a terme aquesta acció es va realitzar una reunió inicial amb tot el professorat participant en el projecte, a més de mantenir el treball col·laboratiu amb coordinacions i comunicacions online (via mail, skype i campus virtual) entre els membres del grup.

Es programa un mínim de dos sessions en la planificació de classes de cada assignatura per presentar als estudiants les activitats autobiogràfiques.

Els resultats d'aquesta acció es van presentant de manera progressiva en comunicacions en diversos congressos i jornades:

Ponència a la jornada *De Fils conductors a Trans@net. Repensem la innovació docent al Grau de Treball Social* amb el títol "Presentació de resultats del projecte d'innovació docent estratègies narratives per afavorir l'aprenentatge del pensament complex" (2017)

Comunicació al Congrés Conférence européenne EASSW-UNAFORIS amb el títol "Qui a besoin de l'identité?: une expérience éducative basée sur le récit autobiographique" (2017)

Comunicació al Congreso Internacional de Ciencias Sociales-Global Knowledge amb el títol "La(s) identidad(es) del sujeto-estudiante en la autobiografía: aprendizaje del pensamiento complejo a partir de la (de)construcción de saberes" (2017)

Comunicació/taula rodona al X Congrés internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI) amb el títol "L'espai d'aprenentatge des de la perspectiva narrativa" a la sessió monogràfica "Competències i desenvolupament professional" (2018)

2. S'apliquen els criteris d'interpretació i d'avaluació de les activitats

Aquesta acció es realitza seguint la mateixa seqüència temporal que l'aplicació de les activitats autobiogràfiques. Cada professor la porta a terme de manera individual durant els diferents cursos en que s'apliquen les activitats i es realitza una posada en comú al juny del 2018.

Un cop s'han avaluat les activitats a partir dels criteris previstos, s'elabora un primer document (informe narratiu) en el que es presenten els primers resultats de l'experiència.

Aquest document es presenta en format de comunicació al X Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI) que es realitza al juliol del 2018 i compta amb el finançament del RIMDA per la inscripció del coordinador del projecte.

Aquesta comunicació que es presenta al CIDUI i que porta per títol "L'espai d'aprenentatge des de la perspectiva narrativa. Una experiència docent basada en la producció de coneixement y

el reconeixement del subjecte-estudiant a través de l'autobiografia" es seleccionada per participar a la taula rodona de la sessió monogràfica "Competències i desenvolupament professional", moderada per la Dra. Teresa Mauri de la Universitat de Barcelona. Posteriorment es publica a la Revista del Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI).

3. S'avalua la segona fase del projecte

Aquesta avaluació es realitza en diferents trobades informals i comunicacions online entre els mesos de setembre i octubre del 2018.

En aquesta avaluació s'acorda no sol·licitar la prorroga del projecte prevista en la modificació i ampliació aprovada al 2016. Per factors⁶ aliens al disseny del projecte es valora que la variabilitat amb la que es troben els equips docents implicats en aquell moment no permet continuar amb prou garanties. Malgrat aquestes circumstàncies s'acorda elaborar un informe narratiu que permeti recollir el contingut teòric-conceptual del projecte i plasmar els resultats de l'experiència fins aquest moment.

4. Difusió dels resultats d'aquesta segona fase del projecte

Tal i com apuntem en el punt 1 i 2 d'aquesta segona fase els resultats es van presentant i difonent a través de la participació en jornades, congressos i publicacions:

- Ponència a la jornada *De Fils conductors a Trans@net. Repensem la innovació docent al Grau de Treball Social* (2017) amb el títol "Presentació de resultats del projecte d'innovació docent estratègies narratives per afavorir l'aprenentatge del pensament complex"
- Comunicació al Congrés Conférence européenne EASSW-UNAFORIS (2017) amb el títol "Qui a besoin de l'identité?: une expérience éducative basée sur le récit autobiographique"
- Comunicació al Congreso Internacional de Ciencias Sociales-Global Knowledge (2017) amb el títol "La(s) identidad(es) del sujeto-estudiante en la autobiografía: aprendizaje del pensamiento complejo a partir de la (de)construcción de saberes"
- Comunicació/taula rodona a la sessió monogràfica "Competències i desenvolupament professional" al X Congrés internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI) (2018) amb el títol "L'espai d'aprenentatge des de la perspectiva narrativa"
- Comunicació a IV Congreso Internacional de Antropología AIBR (2018) amb el títol "La Narrativa autobiográfica como estrategia para interpelar la práctica docente: (de)construcción del saber hegemónico a partir del sujeto-estudiante"
- Publicació a la Revista del Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI) Núm. 4 (2018): "L'espai d'aprenentatge des de la perspectiva narrativa"

⁶ Ens vam trobar amb situacions de professorat de baixa per malaltia durant molt de temps i en altres casos circumstàncies d'instabilitat laboral que van generar canvis en les prioritats del professorat.

En darrer terme, s'engega la tercera fase del projecte (novembre 2018-novembre 2019) amb la següent acció:

1. S'elabora un informe narratiu en el que es plasma, s'ordena i es dóna forma, a través de la síntesi de dades teórico-conceptuals i la recreació de textos autobiogràfics dels estudiants, els principals esdeveniments viscuts en el projecte. L'informe es presenta en format article al juny del 2019 a la Revista d'Innovació Docent Universitària (RIDU) i a l'octubre del 2019 és acceptat per la seva publicació.

6. AVALUACIÓ, RESULTATS I INTERPRETACIÓ

Pel que fa a l'avaluació del procés, tal i com s'ha mostrat en el punt 5, s'ha portat a terme una avaluació continua prevista en el disseny de les diferents fases del pla de treball. Al finalitzar les accions previstes per al desenvolupament de la primera i segona fase es va preveure realitzar avaluacions a partir de dinàmiques de discussió i reflexió entre els membres del grup que van permetre anar ajustant-nos a les diferents conjuntures que van sorgir. D'aquesta manera, per l'avaluació de la primera fase es van realitzar dues reunions que van permetre reorientar el projecte i sol·licitar una modificació i ampliació del projecte al RIMDA. A la segona fase, en la que es va començar a aplicar les activitats autobiogràfiques, es van realitzar trobades informals i coordinacions online en les que es va valorar la finalització del projecte des del punt de vista formal per factors externs ja comentats en l'anterior punt 5.

Pel que fa a l'avaluació en termes de valoració de l'alumnat es té en compte i s'aprofita el raonament narratiu que realitza l'estudiant per al criteri d'autoavaluació sobre el procés autobiogràfic que ha viscut. Això va permetre anar valorant l'adequació i la satisfacció de l'alumnat en relació de la metodologia autobiogràfica i els seus processos de reflexió. Així, en la mateixa activitat autobiogràfica l'estudiant incorporava en la seva narració la valoració sobre l'estratègia educativa que havia viscut durant el curs. Aquest criteri d'autovaloració es va entendre i interpretar com un indicador d'aprenentatge ja que és un element inherent en el mateix procés autobiogràfic. Per tant, l'instrument valoratiu es troba en el mateix procés d'elaboració del material autobiogràfic, entenent que allò escrit i/o narrat no constitueix en sí un producte acabat i estructurat quantitativament. La valoració forma part del procés de comprensió de la complexitat i per tant va quedar circumscrita com un indicador qualitatiu relacionat amb el primer objectiu⁷ que es plantejava el projecte en termes d'aprenentatge.

L'anàlisi i les reflexions al voltant de les valoracions dels estudiants en les seves narratives es van presentar en la comunicació realitzada al X Congrés internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI) i a la seva posterior publicació a la revista del Congrés; de la mateixa manera, aquests resultats també queden reflectits en l'article pendent de publicar-se a la Revista d'Innovació Docent Universitària (RIDU), en les que es posa de manifest la presa de consciència dels estudiants d'un coneixement basat en la pràctica i la reflexió a través de la narració de la seva història.

⁷ Objectiu 1: Potenciar que l'estudiant redescobreixi les possibilitats biogràfiques que posseeix per pensar i compenetrar-se amb la idea de *complexitat*, a partir d'una mirada transversal i multidimensional de la seva realitat personal i professional.

Pel que fa l'avaluació en termes d'aprenentatge, tal i com hem exposat en el punt 5, es va preveure una acció per elaborar els criteris per interpretar i avaluar les activitats a partir de l'anàlisi epistemològic que conté l'activitat autobiogràfica, i a partir de l'anàlisi del procés transformatiu en la narració autobiogràfica. Es van concretar quatre criteris genèrics d'anàlisi hermenèutic de les narratives que situàvem en l'autorepresentació en la construcció del jo; el reflex dels canvis externs i interns; la reflexió a partir de categories pròpies sorgides de la narrativa; i una autoavaluació. Aquests criteris van servir per ordenar, donar sentit i contextualitzar les dades que anaven apareixen en les narratives dels estudiants i realitzar les posteriors anàlisis de les narratives. Així, seguint la perspectiva narrativa d'anàlisi de dades a partir de les aportacions d'autors com Bolívar (2002) i Bruner (2006) es va realitzar un informe narratiu tenint en compte una mostra intencional⁸ de 60 treballs autobiogràfics. En aquest informe narratiu es posen en relació els criteris d'aprenentatge amb les narratives dels estudiants. En l'elaboració de l'informe es concreta que en el reconeixement d'elements singulars que configuren les mateixes històries narrades pels estudiants els ajuda a comprendre i a tenir present la multidimensionalitat i transversalitat d'una realitat més gran. És a dir, la metodologia autobiogràfica emprada ha permès a l'estudiant obrir una nova intencionalitat respecte la idea de complexitat i així millorar-ne la seva comprensió. D'altra banda, també es posa de manifest en l'informe que l'estratègia narrativa i biogràfica que hem fet servir, en aquest cas en la formació dels treballadors/es socials, se'ns ha presentat com una oportunitat per explorar altres sistemes de transmissió del coneixement més enllà de les posicions realistes i positivistes. L'ús per exemple de l'espai biogràfic (Arfuch, 2007) en el context educatiu i concretament la metodologia autobiogràfica en les activitats dissenyades, a més de ser una decisió ontològica i epistemològica dels membres del projecte, ha permès introduir a l'estudiant en la comprensió del jo, la regularització de la subjectivitat i el desmembrament d'allò que diem identitat. Així també, l'ús d'aquestes formes autobiogràfiques ha facilitat que l'estudiant hagi reconegut i analitzat com ha anat incorporant i transformant el propi saber i coneixement (acadèmic i no acadèmic). En aquest sentit, el treball interpretatiu que ha realitzat l'estudiant quan re-construeix el seu sistema narratiu ha possibilitat que pugui pensar sobre el què (i com) ha après.

El recull d'aquestes interpretacions i conclusions queda reflectit en l'informe que es realitza a la tercera fase del projecte i que es publicarà en format article a la Revista d'Innovació Docent Universitària (RIDU).

Tanmateix, d'acord amb la modificació i ampliació proposada del projecte, la naturalesa longitudinal del projecte ens hauria d'haver permès al finalitzar-lo una anàlisi comparativa entre les narracions autobiogràfiques del mateix estudiant a primer curs i a quart curs. Malgrat

⁸ Tot i que la mostra triada per la valoració qualitativa de l'activitat consta de 60 treballs d'un grup del torn de matí del curs 2016-17 de l'assignatura de *Rol i identitat del Treball Social*, fem constar que per analitzar el procés transformatiu que va de l'heteronomia a l'autonomia en l'adquisició del coneixement dels estudiants hem valorat i tingut present l'evolució i els canvis que s'anaven produint al llarg d'aquests quatre cursos en els que les dues assignatures implicades han utilitzat el mètode autobiogràfic. Per tant, en termes quantitius, en el projecte, han repercutit en diferents graus i moments els més de 900 treballs autobiogràfics al llarg d'aquests quatre cursos que comprenen el grups de matí i els tarda de l'assignatura de Rol i identitat, i aproximadament uns 350 treballs autobiogràfics de l'assignatura d'Epistemologia.

tenir prevista aquesta premissa no ha estat possible establir vincles comparatius entre aquestes experiències per factors aliens al disseny del projecte. La manca d'equips docents estables⁹ en aquestes assignatures no ha permès el seguiment d'aquests projectes de llarga durada.

D'altra banda, l'ús de la metodologia (auto)biogràfica en el projecte ha permès incorporar una mirada ontològica de caràcter narrativa i simbòlica en la nostra experiència, és a dir, l'autobiografia, a més de ser la metodologia formativa i/o didàctica del projecte, ha estat l'espai on l'estudiant ha après a construir realitat. Hem observat que en el transcurs del projecte i després en la construcció dels relats, pels estudiants treballar des de l'autobiografia ha suposat que es reconeguessin com a subjectes. Concretament, com a futurs professionals del treball social han obtingut habilitats en la (re)significació de la comprensió de l'altre atenent el seu context i la seva singularitat.

En relació a la vinculació del projecte esmentat amb els altres projectes del Grup d'Innovació Docent *Trans@net*, cal mencionar que ha afavorit que els processos de reflexió sobre la nostra pràctica docent fossin més crítics, enriquidors, i evidentment pensats des d'una lògica transversal tenint en compte els objectius d'altres projectes que estaven en funcionament.

D'altra banda, la implementació d'estratègies narratives del projecte a assignatures del Grau de Treball Social ha estat satisfactòria. Recordem que l'ús de la metodologia (auto)biogràfica de manera sistematitzada en el Grau de Treball Social era una mancança que havíem detectat. Tot i no ser un dels objectius del projecte suplir aquesta carència, els dos primers anys de l'inici del projecte teníem vinculades, a més o menys implicació, un total de quatre assignatures del Grau de Treball Social: *Epistemologia del Treball Social* de primer curs, *Habilitats Socials i comunicatives* de segon curs, *Política Social i societats en transformació* de tercer curs i *Rol i identitat* de quart curs. D'aquestes assignatures¹⁰ finalment ha sigut *Epistemologia del Treball Social* la que ha incorporat en el seu programa l'estratègia narrativa del mètode (auto)biogràfic en els seus processos d'avaluació i aprenentatge. D'aquesta manera la nostra iniciativa s'ha pogut estendre i incorporar a altres assignatures del Grau.

7. VALORACIÓ DE L'EXPERIÈNCIA

A partir de tot l'exposat i a mida de reflexió final, considerem que l'experiència amb estratègies narratives, i concretament amb la metodologia autobiogràfica en l'ensenyament del Treball Social és un instrument amb molt potencial per que els estudiants interpretin l'experiència de l'aprenentatge, el canvi, i la transformació, i alhora reflexionin com se situen en relació a aquestes qüestions. Aquestes estratègies permeten als estudiants pensar, pensar-se i (re)pensar-se com a subjectes, i alhora (re)construir la complexitat del context de la vida. Cal dir que aquesta tasca autobiogràfica no és fàcil de realitzar ja que l'estudiant passa a ser,

⁹ Com ja hem apuntat anteriorment, aquesta variabilitat que han tingut els equips docents implicats en el projecte es deu principalment a baixes laborals de llarga durada i a prioritització d'altres tasques per motius laborals i acadèmics.

¹⁰ Recordem que l'assignatura de *Rol i identitat del Treball Social* ja feia servir la metodologia autobiogràfica abans de començar formalment el projecte d'innovació docent.

per dir-ho d'alguna manera, el subjecte "investigat". Això, al començament genera moltes resistències i dubtes per part dels estudiants, i precisament forma part de la tasca del docent tenyir el context d'aprenentatge d'un esperit participatiu i crític. Com hem anat dient, no es tracta només d'aplicar una metodologia didàctica o un instrument avaluatiu, es procura crear un ambient, un espai de construcció col·lectiva per avançar cap a un coneixement més local i pràctic d'acord amb els contextos de la seva futura professió. D'altra banda, una altra qüestió que tampoc resulta fàcil (per l'estudiant i pel docent) és l'anàlisi narratiu des de l'autobiografia, que tracta d'elaborar formes de comprensió complexa més enllà de les qüestions descriptives i informatives. En aquest punt, els continguts teòrics de base deconstructiva científica i filosòfica que formen part del marc teòric del pla docent i que es treballen a classe permeten obrir y expandir les qüestions epistemològiques i ontològiques que planteja la narrativa del jo. D'aquesta interrelació entre l'anàlisi narratiu de les biografies i els marcs teòrics emergeix una estructura complexa que aporta significats nous a l'aprenentatge de l'estudiant. En aquest sentit, una de les aportacions del projecte ha estat precisament construir un marc interpretatiu a partir de criteris de reflexius que permetessin orientar l'anàlisi narratiu de l'ús de l'autobiografia en el nostre context docent.

També en els nostres mateixos processos de treball com a grup de treball, totes les qüestions que van anar apareixen en les reunions, espais de trobada i coordinacions diverses entre els membres participants, van permetre per una banda articular un marc conceptual i analític que va orientar l'estructura metodològica de l'autobiografia en la nostra docència. D'altra banda, molts interrogants que es van plantejar seguint aquest procediment no es tancaven amb respostes úniques i definitives, i precisament va ser a través d'aquest procés de reflexió sobre el nostre propi treball d'interpretació el que va generar una gran riquesa conceptual i metodològica tant en la nostra docència com en el projecte en sí. Aquestes dinàmiques queden reflectides per exemple en els marcs conceptuals de comunicacions i textos publicats relacionats amb el projecte; i ahora, també com hem apuntat anteriorment en els resultats de comprensió teòrica que els mateixos estudiants plasmen en els seus treballs.

La diversitat de les narratives autobiogràfiques i les seves estratègies d'articulació de contingut i reflexió (derivades del procés de llibertat narrativa en el que se situa la metodologia emprada) resulta una de les aportacions més distintives i de riquesa que podem visualitzar en aquesta innovació docent. Així, pensem que la millor manera de fer-ho es mostrant algun fragment¹¹ d'aquestes narratives d'estudiants en les valoren l'experiència (auto)biogràfica:

"Sigo escuchando música, pero ya no es jazz, ahora suenan de fondo canciones bastante conocidas en acústico. Como te comentaba, en el tiempo transcurrido mientras escribía, ha cambiado el estilo de música y ya no suena la misma que al principio. No solo ha cambiado la música, has cambiado tú y he cambiado yo." (Maria, 2019)

¹¹ Hem seleccionat un fragment que pugui ser representatiu i simbòlic de cada curs que ha durat el projecte, tanmateix no pretenen generalitzar(categoritzar) la qüestió valorativa del treball sinó simplement mostrar-ne la seva expressió. Com s'ha comentat anteriorment tots els treballs implicats en el projecte preserven l'anonimat dels estudiants i tenen el seu consentiment d'ús per finalitats acadèmiques.

“Este relato habla de todo esto, de todo lo que sentimos y no decimos, del miedo a que nos quiten lo que tenemos, de reconocernos eternamente y a apreciar quienes somos cada segundo del día” (Cheima, 2018)

“Mitjançant el relat he hagut de tornar sobre els meus passos, qüestionar-los, reafirmar-los o refutar-los però sobretot perquè el llenguatge i les construccions socials que he dibuixat en aquest anàlisi no són més que una interpretació sobre la generació d’unes idees que sorgeixen de la incertesa i del caos. Però en cap cas, com s’ha pogut comprovar, és útil per plasmar la dicotomia causa-efecte, la qual cosa m’ha permès per una altra banda construir els meus conceptes propis a partir de la meua biografia.” (Paula, 2017)

“¿Quién soy yo? Esta es la pregunta que me ha acompañado a lo largo de la escritura de estas líneas. Lo cierto es que uno no repara en la dificultad que supone reflexionar acerca de sí mismo hasta que no se detiene a mirar hacia atrás. ¿Qué si he encontrado la respuesta? Francamente, no lo sé.

Quinta reflexión: Y sigo sin saberlo. ¿Pero sabe qué? He dejado de buscarla. He cambiado la labor de hallar una respuesta, por la tarea de escucharme. Narrar los acontecimientos que han compuesto el transcurso de mi vida hasta el día de hoy y por ende, las historias que han compuesto este relato autobiográfico me ha ayudado a escucharme. A redefinir la comprensión de mis historias y análogamente, de mis realidades.” (Sandra, 2016)

“Es realmente un regalo haber permitido en nuestros pensamientos a estos distinguidos autores. No cabe duda de que nosotras somos ese tubérculo que unido se estira y se deforma, que escoge direcciones distintas pero que nunca se rompe o se destruye. Esas líneas de guerra son las que quedan en nuestro interior pero que significan que vamos creciendo y madurando, tomando decisiones que nos afectan y que por consiguiente se vuelven a formar nuevas ramificaciones que nos transportan a otras direcciones. La una sin la otra no se entiende, no puede formarse el Sujeto. Este sujeto, nuestro Sujeto, se forma mediante vivencias y relatos, los que anteriormente hemos contado. Esconde un misterio, es interesante generar esas dudas, esa intriga para quien lo lea, es Arte.” (Natalia, 2015)

Per anar acabant, valorem que el projecte ha permès afermar la metodologia autobiogràfica com a estratègia narrativa en l’ensenyament del Treball Social, i per tant preveiem que es consolidi com a mínim en les dues assignatures implicades en tot el procés. Tenim en compte per una banda que els resultats obtinguts reforcen i validen el plantejament docent portat a terme en les dues assignatures, i d’altra banda comptem amb l’aposta de l’ensenyament de Treball Social per la innovació docent i perquè els projectes del Grup d’Innovació Docent Trans@net estiguin presents en els diferents cursos del grau. També valorem que el projecte afavoreix i fa viable l’ús d’estratègies narratives en altres assignatures del Grau si el context d’aquestes ho considera adient. En aquest sentit, el projecte significa un primer impuls cap a aquestes perspectives en la docència al Grau i malgrat tenir un enfoc relativista des del punt de vista epistemològic, pensem que aporta una especificitat que fins ara no tenia l’ensenyament del Treball Social enriquint així la seva docència.

Finalment recollim en aquesta última part totes les referències on hem difós el desenvolupament i els resultats del projecte:

- Comunicació al Congrés CIFETS amb el títol “La reconstrucció històrica y autobiogràfica (del sujeto estudiante) en el aprendizaje del pensamiento complejo: un proyecto de innovación docente en el Grado de Trabajo Social”. (2016)
- Publicació al llibre d’actes del Congrés CIFETS amb el títol “La reconstrucció històrica y autobiogràfica (del sujeto estudiante) en el aprendizaje del pensamiento complejo: un proyecto de innovación docente en el Grado de Trabajo Social”. (2016)
- Comunicació al Congrés AIBR amb el títol “La narrativa autobiogràfica como proceso de re-definición identitaria y de (de)construcción del saber hegemónico a partir del sujeto-estudiante” (2016)
- Taula rodona a la Jornada *La innovació docent entre una cursa d’obstacles i un espai per créixer* organitzada pel Grup d’Innovació Docent Trans@net amb el títol “Experiències viscudes des del projecte de l’autobiografia en l’aprenentatge del pensament complex” (2016)
- Col·laboració a la Jornada organitzada pel Departament de Treball Social de la Universitat de Barcelona amb el títol “Descolonització del coneixement, producció de sabers des de nous llocs epistemològics i nous reptes pel treball social” (2016)
- Col·laboració a la Jornada organitzada pel Departament de Treball Social de la Universitat de Barcelona amb el títol “De la teoria a la pràctica decolonial. Reflexions des del treball social” (2016)
- Ponència a la jornada *De Fils conductors a Trans@net. Repensem la innovació docent al Grau de Treball Social* amb el títol “Presentació de resultats del projecte d’innovació docent estratègies narratives per afavorir l’aprenentatge del pensament complex” (2017)
- Comunicació al Congrés Conférence européenne EASSW-UNAFORIS amb el títol “Qui a besoin de l’identité?: une expérience éducative basée sur le récit autobiographique” (2017)
- Comunicació al Congreso Internacional de Ciencias Sociales-Global Knowledge amb el títol “La(s) identidad(es) del sujeto-estudiante en la autobiografía: aprendizaje del pensamiento complejo a partir de la (de)construcción de saberes” (2017)
- Comunicació/taula rodona amb el títol “L’espai d’aprenentatge des de la perspectiva narrativa” a la sessió monogràfica “Competències i desenvolupament professional” al X Congrés internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI) (2018)
- Comunicació al IV Congreso Internacional de Antropología AIBR amb el títol “La Narrativa autobiográfica como estrategia para interpelar la práctica docente: (de)construcción del saber hegemónico a partir del sujeto-estudiante” (2018)
- Publicació de comunicació a la Revista del Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI) Núm. 4 amb el títol “L’espai d’aprenentatge des de la perspectiva narrativa” (2018)

- Publicació d'article a la Revista d'Innovació Docent Universitària (RIDU) amb el títol "Deconstrucció i reflexió (auto)biogràfica des d'una experiència docent a l'assignatura de Rol i identitat del Treball Social" (2019)

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

(Bibliografia del projecte i d'aquest informe)

Anderson, H. (1999). *Conversación, lenguaje y posibilidades :un enfoque postmoderno de la terapia. Biblioteca de psicología y psicoanálisis.* Amorrortu, Buenos Aires.

Arendt, H. (2005). *La condición humana.* Paidós Surcos, Barcelona.

Arfuch, L. (2007). *El espacio biográfico. Dilemas de la subjetividad contemporánea.* (2ªed.). Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires.

Bolívar, A. (2002). "De nobis ipsis silemus": Epistemología de la investigación biográfico-narrativa en educación. *Revista Electrónica de Investigación Educativa*, 4 (1)

Bruner, J. (2006). *Actos de significado: más allá de la revolución cognitiva.* Alianza, Madrid.

Claval, P. (1991). *Els mites fundadors de les ciències socials.* Herder, Barcelona.

Delors, J. (1996). Los cuatro pilares de la educación. A: *La educación encierra un tesoro.* Santillana/UNESCO, Madrid

Denzin, N. (1989). *Interpretive Biography.* Sage Publications, London.

Foucault, M., & Frost, E. C. (1968). *Las Palabras y las cosas : una arqueología de las ciencias humanas.* Siglo XXI, México, D.F.

Gil Cantero, F. (1997) Educación y narrativa: la práctica de la autobiografía en la educación. *Teoría de la educación*, nº9, p. 115-136.

Husserl, E., Muñoz, J., & Mas, S. (1990). *La crisis de las ciencias europeas y la fenomenología trascendental : una introducción a la filosofía fenomenología.* Crítica, Barcelona.

Marina, J.A. (2012). *La inteligencia ejecutiva.* Ariel, Barcelona.

Maturana, H.R. (2003) *El sentido de lo humano.* J.C. Saez editores, Santiago de Chile.

Morin, E. (2003) *Educación en la era planetaria.* Gedisa, Barcelona.

Olney, J. (1991). Algunas versiones de la memoria/Algunas versiones del bios: la ontología de la autobiografía. *Anthropos*, nº extra 29, p. 33-47.

Ordine, N. (2013). *La utilitat de l'inútil.* Quaderns Crema, Barcelona.

Ortega y Gasset, J. 1883-1955. (1966). *Historia como sistema / José Ortega y Gasset*. Revista de Occidente, Madrid.

Pujadas, J. J. (1992). *El Método biográfico: el uso de las historias de vida en ciencias sociales*. Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid.

Rousseau, J.-J. 1712-1778. (1925). *Las Confesiones*. Calpe, Madrid.

Vilafranca, I. (2003). Memòria, relat biogràfic i formació. *Temps d'Educació*, nº28, p. 13-24.